

Effekter av skolinspektionens egenvalda praxisändring

Skolinspektionen är en myndighet satt att bevaka efterlevnaden av skollagen, som vi visade i bakgrunden i början av den här rapporten. Det vi visar i föregående kapitel är att Skolinspektionen upprepade gånger avslutar tillsynen istället för att begära verkställighet av vitesföreläggandena hos förvaltningsrätten. Den avslutade tillsynen sker trots att skolinspektionen har tydliga indikationer vid uppföljningen att bristerna (som ibland till och med bedöms som *allvarliga*) kvarstår.

Vad får Skolinspektionens bristande tillsyn för effekter på skolväsendet?

Elever som inte får en likvärdig utbildning

I de fyra granskade skolorna Rådaskolan (Mellerud), Anneroskolan (Helsingborg), Norrtullskolan (Söderhamn) och Nya Raketskolan (Kiruna) går det sammanlagt ca 2000 elever varje läsår. Av dessa elever är det ca 17% som går ut utan någon gymnasiebehörighet. I de övriga vitesförelägganden men som aldrig verkställts av Skolinspektionen finns ytterligare ca 5000 elevers skolgång i vågskålen.

Skolinspektionens bristande tillsyn leder konkret till att rätten till utbildning för de elever som behöver särskilt stöd försämras väsentligt, trots att brister gentemot skollagen konstateras vid denna tillsyn. Det gäller både elever som får ofullständiga betyg och därmed inte uppnår rätt gymnasiebehörighet, men också elever som hade kunnat utvecklats vidare mot kunskapsmålen.

Negativa systemeffekter av försvagad tillsyn

Skolans (kommunala och fristående) huvudmän agerar så klart rationellt. Insikten om hur skolinspektionens tillsyn fungerar (eller snarare *inte* fungerar) sprider sig snabbt inom skolvärlden, och påverkar huvudmännens verkliga prioriteringar och agerande: *Varför vidta dyra stödåtgärder om skolinspektionen aldrig ger några viten? Är det inte mer 'rationellt' att använda budgeten till andra åtgärder i sådana fall istället?*

Enligt en rapport från myndigheten MUCF som heter [Utanförskap och unga \(år 2023, s. 79\)](#) kostar varje elev som får ett försenat inträde i yrkeslivet ca 1.4-2.0 mkr i ökade samhällskostnader (exempelvis genom att behöva läsa in missade skolämnen efter avslutad grundskola, istället för att direkt påbörja vidare gymnasiestudier). Om större komplikationer tillstöter (såsom långvarigt utanförskap eller psykisk ohälsa) stiger dessa samhällskostnader snabbt upp emot 10 mkr/individ.

Det möjliga värdet av intervention och sociala investeringar

Rapporten har översiktligt beskrivit de långsiktiga effekterna av utanförskap i vuxenlivet och mer detaljerat i sex ganska vanliga utfall. Uppställningen nedan visar att kostnaderna inte bara är mycket höga. De är också varierande. Till omfattning, vilken slags kostnader det handlar om och vilka samhällsaktörer som involveras.

• Att undvika försenat inträde i arbetslivet	2.3 miljoner kronor
• Lägre livslön till följd av skolmisslyckanden	1.4 miljoner kronor
• Perioder av sjukskrivning och arbetslöshet i vuxenlivet	3.1 miljoner kronor
• Perioder av psykisk ohälsa och arbetslöshet	8.9 miljoner kronor
• Livslångt utanförskap utan följdkomplikationer	9 miljoner kronor
• Livslångt utanförskap med följdkomplikationer	11.5 miljoner kronor

[MUCF – Rapport: Utanförskap och unga \(år 2023, s. 79\)](#)

Med till och med ganska enkla antaganden om vad en förbättrad tillsyn hade kunnat få för effekt på huvudmännens agerande och efterlevnad av skollagen ser man snabbt att den samhällsekonomiska lönsamheten av en striktare tillsyn enkelt går att räkna hem.

Så om vi gör överslagsberäkningen enligt ovan. Det är alltså 7000 elever som gått vid de skolor ovan som vitesförelagts de senaste 4 åren, men där Skolinspektionen lagt ner vitesföreläggandet istället för att gå till verkställighet. Under dessa 4 år har alltså ca 2800 elever vid dessa skolor gått ur grundskolan, och ca 470 st har gjort det utan någon gymnasiebehörighet (17%). En förbättrad tillsyn skulle kunna leda till bättre särskilt stöd, vilket skulle kunna leda gissningsvis 2 procentenheter fler som får gymnasiebehörighet, dvs ca 50 elever som snabbare når yrkeslivet. Det skulle därmed försiktigt räknat kunna leda till minskade samhällskostnader på omkring 100 mkr.

Den största effekten är dock *signalvärdet av en skarpare tillsyn på ALLA skolans huvudmän*. Genom **en starkare tillsyn skapas systemeffekter**, så att huvudmännen vet att skollagens krav faktiskt måste följas, och att det inte ska löna sig att ta genvägar genom att spara på särskilt stöd utan konsekvenser.

Bristande laglighet i Skolinspektionens uteblivna viten

Då kommer vi till kärnfrågan om det ens är lagligt av Skolinspektionen att förändra sin praxis på detta sätt? Kapitel 26 i skollagen beskriver skolinspektionens uppdrag, som vi tidigare visar i inledningen. Det kan vara av intresse att läsa de viktigaste paragraferna igen.

Tillsyn

Definition av tillsyn

26 kap. 2 § Med tillsyn avses i denna lag en självständig granskning som har till syfte att kontrollera om den verksamhet som granskas uppfyller de krav som följer av lagar och andra föreskrifter. I tillsynen ingår att fatta de beslut om åtgärder som kan behövas för att den huvudman som bedriver verksamheten ska rätta fel som upptäckts vid granskningen.

Skolinspektionen skall alltså agera så att huvudmän rättar de fel som föreligger mot skollagen, och det är själva grunduppdraget för inspektionen. Lag skall följas, helt enkelt – och skolinspektionen skall se till att så sker.

Ingripanden vid tillsyn

Föreläggande

26 kap. 10 § En tillsynsmyndighet får förelägga en huvudman som enligt denna lag står under dess tillsyn att fullgöra sina skyldigheter, om verksamheten inte uppfyller de krav som följer av de föreskrifter som gäller för verksamheten eller, i fråga om enskild huvudman, de villkor som gäller för godkännandet eller beslutet om rätt till bidrag.

Vite

26 kap. 27 § Ett föreläggande enligt detta kapitel får förenas med vite.

2 st. Statens skolinspektion ska förena ett föreläggande som avses i 10 § med vite om föreläggandet avser en eller flera brister som allvarligt försvårar förutsättningarna för eleverna att nå målen för utbildningen, om det inte av särskilda skäl är obehövt.

Skolinspektionen försökte ju genom sin hemställan (se Appendix 1) till regeringen få 26 kap 27§ i Skollagen struken, dvs att de inte skulle vara skyldiga att viteförelägga om ”*brister allvarligt försvårar förutsättningarna för eleverna att nå målen med utbildningen*”. Detta försök att få mer eget bedömningsutrymme bifölls inte av regeringskansliet – så skyldigheten att vitesförelägga kvarstår alltså för SI. Dessutom stärktes skolinspektionens möjligheter att vidta åtgärder, exempelvis vid upprepade brister inom en tvåårsperiod.

Skolinspektionen har alltså på helt eget initiativ upphört med att begära verkställighet på viten, vilket också framgår av deras årsredovisning (*Skolinspektionens årsredovisning 2023*, s. 38):

Jämfört med tidigare år har Skolinspektionen sedan 2022 använt föreläggande i mindre omfattning när brister har konstaterats på skolenhetsnivå inom planerad och riktad tillsyn. Istället har myndigheten oftare använt anmärkning och till viss del även avstått från att ingripa. Detta gäller fortsatt under 2023 och är i linje med en översyn som skett kring hur proportionalitetsprincipen tillämpas vid val av ingripande av myndigheten.

De fortsätter i samma stycke med att säga ”*I 4 procent av fallen har föreläggande förenat med vite använts*” men de tillägger inte att **inga viten gått till verkställighet de senaste 4 åren**¹.

Vi anser att vår granskning av skolinspektionens tillsyn och beslut av de fyra skolorna *Rådaskolan* (Mellerud), *Anneroskolan* (Helsingborg), *Norrullskolan* (Söderhamn) och *Nya Raketskolan* (Kiruna) klart och tydligt tillbakavisar att de allvarliga brister som förekommit på dessa skolor har avhjälpats. Det är inte förklaringen till att Skolinspektionen avstått att verkställa vitesbesluten, tvärtom så framgår det i flera fall i *inspektionens egna beslutshandlingar* att bristerna kvarstår.

Vi kan också konstatera att det är *precis* det här Riksrevisionen (2019) tidigare kritiserat Skolinspektionen för – att ärenden avskrivs utan objektiv grund och ofta baserat på skolledningens intygan eller goda vilja, snarare än observerade fakta.

Vi hävdar därför att Skolinspektionen inte följer skollagstiftningen, utan tvärtom allvarligt och till synes medvetet bryter mot sitt grundläggande uppdrag: att utöva tillsyn av skolväsendet för att säkerställa att en likvärdig utbildning upprätthålls hos alla huvudmän. Helt enkelt att alla elever ska ha rätten till utbildning, oavsett omständigheter såsom funktionsnedsättningar eller andra omständigheter.

---

¹ Uppdatering December 2024: Faktum är att två (2) viten nu gått till verkställighet (aug 2024), på två av de skolor som vi granskat närmare i den här rapporten – *Nya Raketskolan* åk 7-9 (26 aug) samt *Rådaskolan* (16 dec), och det är de ENDA två fall som gått till verkställighet under 4 år.

Det är också oklart varför *Raketskolans* vite gått till verkställighet, men vi spekulerar att det kan ha att göra med de frågor vi ställt till SI i samband med granskningen? Skolinspektionen har i okt 2024 lagt ner föreläggandet, då de anser att skolan uppfyller alla krav (se [artikel](#) i *Dagens Samhälle* exempelvis) – vilket våra fortsatta granskningar får visa om de verkligen gör.

Vad kräver vi för åtgärder?

Vi ser skolinspektionens agerande som ytterst problematiskt, och hoppas att denna rapport ska tydligt påvisa inspektionens bristande agerande.

Under perioden maj 2020 fram till idag har likvärdigheten i svensk skola ytterligare försämrats. Vi hade verkligen behövt en skarp skoltillsyn under denna period för att vända svensk skolas förfall, istället för en skolinspektion som på eget initiativ abdikerat från sitt uppdrag.

Vi försvarar rätten till utbildning – för våra barn med funktionsnedsättningar och för alla andra barn som också behöver särskilt stöd. Vi strävar efter "En skola för ALLA"! Om inte våra barn och unga får sin rätt till utbildning så uppkommer stora samhällskostnader och även långsiktiga konsekvenser för individerna.

Skolinspektionen som den högsta tillsynsmyndigheten i svenskt skolväsende har ett ytterst stort ansvar att upprätthålla en likvärdig skola för alla elever, och att de rättigheter som finns inskrivna i svensk skollag och som vi förbundet oss till genom EU-lagstiftning och internationella konventioner efterlevs.

1. På kort sikt kräver vi en omedelbar förändring så att skolinspektionen återigen använder **alla de sanktionsinstrumenten som finns i skollagen fullt ut – inklusive vite**. Rätten till utbildning behöver tillsynas av inspektionen – i praktiken!
2. Vi anser att **Skolinspektionens agerande behöver granskas närmare av riksdagens kontrollinstanser**. Varför har Skolinspektionen valt att fortsätta bryta mot det som riksrevisionen kritiserade skolinspektionen för redan 2019? Varför har SI ytterligare försvagat sin tillsyn efter Riksrevisionens kritik?
3. **Rikspolitiken behöver återställa skolinspektionens uppdrag** så att den med skärpa agerar så att en likvärdig utbildning garanteras till ALLA elever, inklusive elever med funktionsnedsättningar och elever som är i behov av särskilt stöd.

Vi är faktiskt själva förbluffade över vad denna rapport blottlagt om skolinspektionens agerande de senaste åren. Ska vi verkligen ha det så här?

/Föräldranätverket Rätten till Utbildning

